

Foregående Bøvling Amt.

IV. Koldinghuusamt.

Koldinghuusamt grændser mod Vesten til Riberamt; mod Norden til Lundenæsamt; mod Østen til Stiernholmsamt og det lille Belt; mod Sønden ligeledes til Lillebelt og til Hertugdømmet Slesvig.

Dette Amts kontribuerende Hartkorn er 10066 Tdr. Hartkorn, uberegnet Herregaardenes og Præstegaardenes frie Hartkorn. Koldingamt har sin egen Amtmand, som boer i Kolding, hvor den kongelige Amtstue holdes af Amtsforvalteren. Dette Amt bestaaer af otte Herreder, hvilke ere: 1) Bruskherred; 2) Andstherred; 3) Slaugsherred; 4) Nørvangsherred; 5) Tyrildherred; 6) Jerlevherred; 7) Holmansherred; 8) Ældboehherred.

Vi merke nu hvert Herred i Særdeleshed.

I. Bruskherred.

Bruskherred grændser mod Østen til Ældboehherred; mod Vesten til Andstherred; mod Norden til Jerslevherred og Holmandsherred; og mod Sønden til det lille Belt, saa og til Hertugdømmet Slesvig. Dette Herred indbefatter eet Kiøbstæd- og ni Landsbyekirkesogne, som ere: 1) Den Kiøbstæd Koldings Kirkesogn; 2) Hospitalets Sogn i Kolding; 3) Æltangsogn; 4) Vilstrupsogn; 5) Almindesogn; 6) Harthesogn; 7) Bramdrupsogn; 8) Starupsogn; 9) Nebelsogn; 10) Herslevsogn; 11) Viumsogn.

Vi merke nu hvert Sogn især, nemlig:

1) Den **Kiøbstæd Koldings Kirkesogn.**

Kolding, en smuk Søekiøbstæd og Grændsestad, beliggende yderst i Nørrejylland imod Hertugdømmet Slesvig ved Koldingaae, som strax ved Byen har sit Udløb i Koldingfiord, eller den Viig af Lillebelt og Middelfartsund, som løber ind til Byen, og giver den Seilads. Denne Stad ligger meget behagelig ved Vandet, ferske Søer, Skov og Bakker. Polihøide er her 55 Grad. 31 Min. Latitud., og 25 Grad. 17 Min. Longitud. Den ligger fire Mile fra Hadersleben, 2 1/4 Miil fra Fridericia, 4 Mile fra Veile, og 8 Mile fra Ribe.

Staden er anlagt midt i det trettende Aarhundrede, og har af Begyndelsen ikkun været en Bondebye med nogle ringe Fiskerhuse; men formedelst Stedets sikre Havn og Beliggenhed ved Søen har Kiøbmænd Tid efter anden nedsat sig her, saa at den allerede Aar 1236 har været en Kiøbstæd i Kong Valdemar den Andens Tid; thi om denne Konges Privilegier, givne Kolding, meldes i Kong Kristian den Førstes Privilegium, dateret Koldingslot Aar 1452.

Paa den nordre Side af Byen ligger paa en Bakke det kongelige Slot, Koldinghuus kaldet, hvilket efter Nøgles uvisse Meening skal i fordum Tid være kaldet Ørnsborg; men rettest finder man det nævnet Koldingslot. Dette Slot er bygt Aar 1248, som et Værn og Grændsehuus for de Danskes Indfald udi Sønderjylland, og var efter de Tidens Maade befæstet. Men da Kolding blev indløst af Kong Ærik Glipping, blev Slottet bedre befæstet, som en Nøgel og Port for Riget imod de slesvigske Hertugers Indfald; men nu omstunder har Slottet ingen anden Befæstning end den ferske Søe og Slotsgraver hvorover paa en Broe er Indkiørselen til Slottet. Den største Deel deraf er siden ombygget af de høilovlige Konger af den oldenborgske Stamme.

Paa dette Slot døde Kong Kristian den Tredie Aar 1559. Slottet er anseeligt bygt i en Qvadrat, tre Etager høit, foruden Kielderne. Over Slotsporten staaer Kong Friderik den Tredies og Dronning Sophiæ Amaliæ Navne, med Aarstal 1653. Midt i Slotsgaarden staaer en kunstig Fontaine, med Aarstal 1590. Slotskapellet, hvor Gudstienesten ved de kongelige Personers Nærværelse forrettes, er meget ziirligt. Slottet er ziret i Midten paa den anden Længde ind til Gaarden med et stort Taarn, Kiempetaarnet kaldet, som er ganske fladt oven paa, med et Steenbrystværk omkring, paa hvilket i hver af de fire Hjørner staaer et Steenbillede, 7 Fod høit, som forestiller de fire berømte Helte, Hannibal, Scipio, Herkules og Hektor,

holdende hver sin Part af det kongelige danske Vaaben. Paa dette Slot residere altid de kongelige Personer paa deres Reiser til og fra Holsteen. Udi den første Etage boer den kongelige Amtmand over Koldinghuusamt.

Byen har tre Porte, nemlig: 1) Sønderport, hos Koldingbroe over Aaen; 2) Nørreport; og 3) Klosterport. Husene i Byen ere ganske smukke af Muur- og Bindingsværk, to til tre Stokværk høje; Men Gaderne ere noget smalle og ei snorrette anlagte. Byens Torv, hvor hver Tirsdag holdes Torvedag, er anseeligt med et Springvand.

Sognekirken, St. Nikolaikirke kaldet, er Aar 1756 ved en fire Aars vedvarende Hovedreparation saa got som nye ombyggt, med smukke Epitaphier og Ornamerter. Her er en latinsk Skole, allerførst stiftet af Kong Kristian den Tredie Aar 1542, og af de følgende høilovlige Konger med gode Donationer forsynet. Skolebygningen er bygt af Enkedronning Dorothea i hendes Enkesæde paa Koldinghuus Aar 1566, men for Ælde og Brøstfældigheds Skyld Aar 1728 nedbrudt, og af nye opført en smuk Grundmuursbygning af 10 store Fag, og indviet Aar 1732 af Stiftets da værende Biskop, Anker Ankersen. Skolen bestaaer af 4 Lektier, og forestaaes af een Rektor og tre Hørere.

Hospitalet er stiftet af Kong Kristian den Tredies Enkedronning Dorothea Aar 1558, hvorudi 26 til 27 fattige Lemmer nyde ugentlig 28 Skilling. Dette Hospital har sin egen Kirke og Præst, samt Hospitalsforstander, som administrerer Hospitalets Midler og Indkomster, da det er got beneficeret.

Byens Raadhuus ligger ved Torvet. Magistraten bestaaer af en Borgemester og to Raadmænd, samt en Byefoged. Raadstuen har ingen Overret, men sorterer under Landstinget. Raadstueretten holdes hver Torsdag, og Byetinget om Onsdagen.

Byen har god Næring, deels af Reisende, som komme derigiennem frem og tilbage, deels og af dem, som drive igiennem Byen med Kreature, og passerer Toldstedet ud af Holsteen; thi Koldingaae og den over samme Aae anlagte Broe, kaldet Koldingbroe eller Toldskielbroen, er Toldskiellet imellem Nørrejylland og Hertugdømmet Slesvig, hvor ingen Heste, Staldøxen eller Sviin maa passere over samme Broe, førend den kongelige Told først er erlagt deraf i Kolding. Byens Skibe seile og handle paa Øster- og Nordsøen. Havnen til Kolding er en Arm af Østersøen eller Beltet, som løber ind fra Middelfartsund og ind til Byen, hvor Koldingaae møder og løber derudi. Denne Havn er lige fra Koldingbroe, og en god Fierdingvei ud i Søen, nu forstoppet af Sand, som

Søen aarlig skyller ind, saa at alle Kiøbmandsvahre maae føres paa Baade og Pramme til og fra Skibene. Man har tilforn havt Perlefangst ved Kolding i Kong Kristian den Fierdes Tid. I Byen er et Hestedækkenfabrik. Af fersk Fisk faaes her ved Byen altid skøn Overflødighed, deels i den ferske Søe, som gaaer langs om Slottet, deels i Koldingfiord, hvor Torsk, Sild, Makrel, Flyndre, Aal etc. falder, deels og i Koldingaae, hvor Ørreder fanges; og tilhører samme Ørredfangst allene Fiskerne i Strandhusene, imod en aarlig Afgift deraf til Kongen.

Den ridende Post ankommer til Kolding fra Hamborg og Kiøbenhavn hver Uge om Mandag og Torsdag, og ankommer fra Jylland og Fridericia hver Onsdag og Løverdag, og afgaaer til Kiøbenhavn og Holsteen. Den jydsk agende Post ankommer til Kolding fra Hadersleb hver fiortende Dag om Onsdagen, og tilbage igjen fra Jylland Mandagen derefter, naar Vinden over Belterne ikke derudi gjør Hindring og Ophold.

Torvedag holdes ugentlig hver Torsdag. Ni aarlige Markeder holdes her, nemlig Tirsdagen for Fastelavnssøndag med Kramvahre, Haandværksfolksarbeide, samt Heste og alle Slags Creature, som holdes Ugen igiennem, og siden hver Torsdag i Fasten med Heste og Qvæg; den 18. Martii Heste- og Qvægmarked i fire Dage; næste Torsdag efter Paaske med Kramvahre; ligeledes Krammarked den 1. Maji, og den 27. Maji med Qvæg i to Dage; Torsdagen efter Pintsedag med Qvæg og Kramvahre i tre Dage; Fredagen for St. Olsdag med Qvæg og Kram i fire Dage; næste Onsdag efter Mortensdag Fæmarked i tre Dage. Udi Koldingfiord ligger en liden Holm, kaldet Smørholm.

2) **Æltangsogn** bestaaer af Æltangbye; Biertbye, i hvis Skov, Drejensskov kaldet, er en viid og breed Høy, kaldet Gravenhøy, hvor fordum Aar 1436 har ligget en Gaard, kaldet Gravengaard, og noget derfra en stor Steen, kaldet Gravenhøysting. Gudsøbye; Skibetmølle; Strandhusene, hvilke kaldes saaledes, fordi de ere bygte langs hos Stranden, og beboes af Fiskere, som ere gode Søefolk, og fiske i Koldingfiord alle Slags Fisk, især Ørreder, hvilken Ørredfangst de aarlig svare en vis Afgift af til Kongen. Stenderupbye, hvor Præstegaarden ligger; Lilballebye.

3) **Vilstrupsogn**, er Annexet til Æltangkirke, og bestaaer af Søndervilstrupbye; Landerupgaard, hvor man finder en Vældekilde, kaldet Kongenskilde, og derhos liggende en stor Runesteen; Skovsgaard.

4) **Almindesogn**, hvis Sognepræst er altid den residerende Kapellan i Kolding, bestaaer af Almindebye; Donsbye, hvor strax neden for Byen ligger nogle ferske Søer, som kaldes Donssøer; Mosevraabye.

5) **Harthesogn** bestaaer af Harthebye; Vranderupbye; Paabye; Roddevedbye; Stubberupbye; Æistrupbye; Steenvadmølle; Lynggaard; Brødsgaard; Stallerupgaard.

6) **Bramdrupsogn** er Annexet til Harthekirke. Dertil hører Bramdrupbye; et Skovhuus.

7) **Starupsogn** bestaaer af Starupbye; Aagaardbye, hvor der er en stor Aae, i hvilken fanges gode Krebs; Fredstedbye; Borlevbye; Hesselballebye; Nyegaard, en Herregaard, paa hvis Marker er bygt en Bye, kaldet Nyegaardsbarakker, som ere tiendefrie; det øvrige af Markerne vare Rytterkobler, saalænge det var kongeligt Ryttergods, men ved Auktionen Aar 1765 over Ryttergodset blev det solgt til partikulier Eiendom. Venborghuus.

8) **Nebelsogn** er Annexet til Starupkirke, og bestaaer af Nebelbye og Nebelmølle.

9) **Herslevsogn** bestaaer af Herslevbye; Tolstrupbye; Høirupbye; Follerupmølle og Follerupbye, som, ligger paa Holmansherreds Grund.

10) **Viuf-** eller **Vyvesogn** er Annex til Herslevkirke, og bestaaer af Viufbye; Luttergaul; et Skovhuus.

II. Andstherred.

Andstherred grændser mod Norden til Tørrildherred; mod Sønden til Fyrstendømmet Slesvig; mod Østen til Jerlev- og Bruskerred; mod Vesten til Slaugs- og Maltherred. Dette Herred har tilforn hørt til det af Kong Friderik den Fierde oprettede Rytterdistrikt, hvilket blev ved Auktion Aar 1765 bortsolgt. Herredet bestaaer af ti Landsbyesognekirker, hvilke ere: 1) Hiarupsoyn; 2) Vamdrupsogn; 3) Andtsogn; 4) Giestensogn; 5) Veirstsogn; 6) Beikesogn; 7) Lærskovsogn; 8) Jordrupsogn; 9) Skanderupsogn; 10) Sestedsogn. Vi merke nu hvert Kirkesogn især.

- 1) **Hiarupsogn** bestaaer allene af Hiarupbye, som er meget stor.
- 2) **Vamdrupsogn**, som ogsaa skrives **Vranderupsogn**, er Annex til Hiarupkirke. Dertil hører: Vestervamdrupbye; Østervamdrupbye; Vamdrupmølle; Vamdrupgaard, hører til Østerbyegaard og er nu en Bondegaard, men har i fordum Tid været en betydelig Herregaard, hvoraf Rudera endnu kiendes; thi i Kong Friderik den Andens Tid blev den mageskiftet med Kongen for Troiborggaard og Gods. Bønstrup, to Gaarde; Søegaard, to Gaarde; Havdrup, to Gaarde; Horskiergaard. Derforuden hører til dette Sogn Bastrupbye af Haderslevhuusamt; dernæst Holbye; og Østerbyegaard, et Jagthuus og Lystgaard af Troiborggods under Riberhuusamt. Dette Sogn giennemskiæres af adskillige Vande, Aaer og Bekke, hvilke alle løbe ud i den store Kongeaae eller Skodborgaae.
- 3) **Andstsogn** bestaaer af Storeandstbye; Lilleandstbye; Nøesbye; Geissingbye; Gamstbye, hvorved er en stor fiskerig Søe, kaldet Gamstsøe, hvori fiskes Giedder, Aborrer, Brasen, Suder og Flirer, Glipstrupbye; Rofvedbye. Præstegaarden ligger i Gamstbye.
- 4) **Giestensogn** er Annex til Andstkirke. Dertil hører: Lillegiستن; Østergiestenbye; Refsinghovedbye; Ravnholtbye; Roigaard, en Bondegaard, som fordum skal have været en Herregaard.
- 5) **Veirst-** eller **Verstsogn** bestaaer af Verstbye, hvor Præstegaarden ligger; og i samme Gaard har Kong Kristian den Fierde ladet bygge et Par Værelser til at opholde sig udi, naar han i Egnen var paa Jagt. Hudstedgaard; Tersbøl, et eenligt Sted; Tosted, to Gaarde. Udi dette Sogn ere fire ferske fiskerige Søer, hvori fanges Aborrer og Giedder. Sognet fattes Skov, som nu er ødelagt, thi man finder i Moserne Levninger af store Egetræer; men af Heede, Klyne og Torveskiær haves Forraad.
- 6) **Beike-** eller **Bekkesogn**, hvoraf den største Deel grændser til Randbølheede, er Annex til Veirstsogn, og bestaaer af Bekkebye; Kragelundbye; Asboebye; Skødegaard, beliggende ved en stor Søe, hvor man finder Rudera af et kongeligt Jagthuus, som fordum har ligget tæt ved samme Søe. I dette Sogn findes mange hedenske Offersteder.

7) **Leirskovsogn**, hvis Kirke ligger et Stykke ude fra Byen for sig selv, paa Landeveien imellem Kolding og Ribe; dens Hartkorn er 50 Tdr. 4 Skpr. Ved Auktionen over det kongelige Ryttergodsdistrikt Aar 1765 blev Kirken cum jure Patronatus & vocandi solgt for 5550 Rdlr. Alle Bønderne i Sognet ere Selveiere, og have da kiøbt deres Gaarde af Kongen. Sognets Kongetiende ligger pro officio til Sognepræsten i Kolding. Til Sognet hører: Leirskovbye, som har 10 Gaarde; Adsbøl, har 2 Gaarde; Holbøl, en eenlig Gaard, liggende paa et høit Sted, hvor neden for gaaer Toldskielsaaen, som gjør Toldskiellet imellem Nørre- og Sønderjylland; Agersbøl, en eenlig Gaard; Ferupbye, har 13 Gaarde og god Skov af Eeg og Bøg; ved samme Bye er en Bek, der adskiller Leirskov- og Nebelsogne. Høirupbye, har 7 Gaarde; ved denne Bye flyder en Aae, som gjør Skiellet imellem Leirskov- og Harthesogne. Vraabye, har 9 Gaarde, og har ogsaa Skov. Urebye, har 7 Gaarde, og god Bøgeskov. Ægholtbye, har 12 Gaarde; ved denne Bye gaaer en Bek, som gjør Skilsmisse imellem Leirskov og Giestensogn. Hundsholt, en eenlig Gaard med god Bøgeskov. Paa Leirskovs store Mark findes mangfoldige Høye, som alle skal være Begravelseshøye efter et stort Feltstog imellem de Danske og Venderne.

8) **Jordrupsgn** er Annexet til Leirskovkirke, og bestaaer af Jordrupbye, som har 15 Gaarde, hvis Beboere ere Selveiere, som kiøbte deres Gaarde af Kongen ved Auktionen over Rytterdistriktet Aar 1765, da Kirken cum jure Patronatus & vocandi ogsaa blev solgt. Byen har baade god Skov og Tørveskiær. Knudsbøllebye, har 6 Gaarde, som ligeledes ere Selveiergaarde.

9) **Skanderupsgn** bestaaer af Skanderupbye; Nagbølle, hvor Præstegaarden ligger; Dollerupbye; Lunderskovbye; Gielballebye; Rollesmølle; Drabekmølle. Paa Sognets Mark findes mange hedenske Begravelser og Offersteder.

10) **Seest-** eller **Seestedsogn** har tilforn været et Annex til Vonsild- og Dalbysogne i Hertugdømmet Slesvig, men blev Aar 1566 lagt under Kronen og Koldinghuuslehn, og gjort til et Sognekald for sig selv. Dertil hører Overbye, Nederholm og Seestmølle.

III. Slaugsherred.

Slaugsherred grændser mod Norden til Nørvangsherred; mod Sønden til Malt- og Andsherred; mod Østen til Torrildherred; mod Vesten til Østerherred. Dette Herred er samlet med Jerlevherred under een Provst og eet Provstie, skiønt begge disse to Herreder ligge temmelig langt fra hinanden, hvert af dem paa sin Side af Tørrild- og Andsherred. Dette Slaugsherred bestaaer af bare Heede, og indbefatter ikkun fire Landbykirkesogne, hvilke ere: 1) Grinstedsogn; 2) Heinvigsogn; 3) Vaarbassesogn; 4) Grenesogn. Vi merke nu hvert Kirkesogn især.

1) **Grinstedsogn** er halvanden Miil langt i Øster og Vester; Jorden er overalt ganske jævn og ligesom planeret, da hverken Kampesteen eller Leer findes nogensteds i dette Sogn. Til Sognet hører: Grindstedbye; Hindum; Dalsbye; Moivig, har to Beboere; Loftbye; Jerikbye; Æegbye; Æegmølle; Utoftgaard; Plovborggaard; Sønderbye; Horsbølgaard; Morsbølbye; Nørlundbye, gemeenlig Nøllund kaldet; Nørlundkloster, er to smaa Steder; Dyvelsrække; Nørreurupbye; Urup eller Urupgaard er i Matrikelen anført for en Hovedgaard, og har forud været en adelig Herregaard med en anseelig Bygning, men er i Krigstider ved Fiendehaand afbrændt, og ei igien opbyggt anderledes end en skikkelig Bondegaard, hvorfra al forrige Herlighed blev af Eieren Aar 1689 formedelst Restanzer af kongelige Skatter bortskænket; dens Navn findes ogsaa at være i forud Tid skrevet Ugerop. Kragemose eller Tiisborg; Vadboel; Lomborg; Kierboel. Over den Aae, som skiller Byerne ad, laae imellem Sønderbye og Grinsted en Broe, som i forrige Aarhundrede blev afkastet og ruineret, for at hindre fiendtlig Passage; men siden Aaen ved stærkt Vandløb er bleven dybere end tilforn, saa tillod Kong Friderik den Femte Aar 1753 igien at slaae en Broe der, over, 21 Alne lang, og 6 Alne breed, hvoraf er paalagt de Overfarende at give Broepenge.

2) **Heinsvigsogn** er Annexet til Grinstedkirke, og bestaaer af Heinsvigbye, hvor der er en Annexgaard for Præsten, og sammesteds et deiligt Springvand, der kommer ud af en Bakke; Trøllundgaard; Gildberggaard; Klinkgaard; Fokdal; Boliing; Askier; Søegaard; Donslundmølle.

I Heeden ere nogle store Banker, som kaldes Hytterne, hvorunder løber en klar Strøm.

3) **Vaarbasse-** eller **Vorbassesogn** strækker sig tre Mile i Øster og Vester, og to Mile fra Sønder til Nør; det ligger paa Randbølheede, som er begroet med Lyng. Til Sognet hører: Vorbassebye; Baldersbek, har to Beboere; Donslund; Riisbøl, har to Beboere; Nebelbye; Fittingbye, hvor man seer Rudera af en Kirke, kaldet Fittingkirke; Skødebjerg, har to Beboere; Østervig, to Beboere; Slauggaard, hvoraf Herredet har sit Navn; Mosegaard; Rankenbiereg; Høllod; Lillealmstok, hvor Rudera sees ligeledes af en liden Kirke, Rødkirke kaldet, som har ligget ude i Heeden. Udi dette Sogn er paa Randbølheede anlagt i Kong Friderik den Femtes Tid to Byer af nye Kolonier, nemlig: Frideriksnaadebye, af 6 Gaardmand og 4 Huusmænd; og Moltkenborgbye, bestaaende af 4 Gaardmand og 4 Huusmænd. Paa Heeden og i Moserne opholde sig Urhøns og Agerhøns, Ørne, Harer, Ræve, Ulve, og mange Slags Fugle og Dyr. Udi dette Sogn findes nogle ferske Søer med adskillige Slags Fiske udi.

4) **Grenesogn** er Annex til Vorbassekirke. Dertil hører: Grenebye; Plovslundbye; Billundbye; Ælkerbye; Ankelboby: Krog eller Grenkrogbye; Silkeborg, har to Beboere; Løflund, har to Beboere og en Vandmølle. Dette Sogn bestaaer meest af Heede, begroet med Lyng, og ingen Enge uden ved Aerne. I disse Aer og Bekke, som flyde igiennem Sognet, fanges Aal, Giedder, Ørreder; man finder ogsaa her og der Aalegaarde i Aerne indrettede. Ved Kirken ligger en fiskerig Søe, kaldet Grenesøe.

IV. Nørvangsherred.

Nørvangsherred grændser mod Norden til Hamrumherred; Mod Sønden til Tørrild- og Jerlevherred; mod Østen til Aarhuusstift; og mod Vesten til Nørreherred. Det indbefatter eet Kiøbstædkirkesogn og nitten Landbykirkesogne, hvilke ere: 1) den Kiøbstæds Veilekirkesogn; 2) Hornstrupsgn; 3) Brandesogn; 4) Hvisselsogn; 5) Gifskudsgn; 6) Ringgivesogn; 7) Gadbergsgn; 8) Lindballesogn; 9) Ommesogn; 10) Hounesogn; 11) Tyregodsgn; 12) Vestersogn; 13) Nyekirkesogn; 14) Gifvesogn; 15) Uldomsogn;

16) Langskovsogn; 17) Østersnedesogn; 18) Greissogn; 19) Sindbergsogn; 20) Vindeløvsogn.

Vi merke nu hvert Sogn især.

1) Den **Kiøbstæds Veilekirkesogn.**

Veile, en smuk Søekiøbstæd, som har den yndigste og for Øiesynet den deiligste Situation, man vil nogen Tid forestille sig; thi paa de tre Sider er Byen omringet med høie Bierge, skønne Skove, der hænge saa got som ud over Byen, og paa den fjerde Side med grønne Enge, frugtbare Agre og Haver, en Deel rindende Aaer, som falde ud i den tæt ved Byen fiskerige Veilefiord, hvorudover der falder en lang Prospekt over til Fyhns Land. Byen ligger under den 55 Grad 46 Minuter Latitud., og 25 Grad 24 Minuter Longit., 4 Mile fra Kolding, 4 Mile fra Horsens, og 3 Mile fra Fridericia.

Byens Navn er i gamle Dokumenter skrevet Vedel, Vedele. Byens ældste Kiøbstædsprivilegier ere ved Ildebrand og fiendtligt Besøg og Overlast ødelagte; men at den har havt Kiøbstædsprivilegier ved det tolvte Aarhundredes Udgang, kan med Vished vides, deels af et Dominikanerklosters Stiftelse for Prædikebrødre Aar 1227 der i Byen, deels af det i Kirkehistorien bekjendte Kirkemodes Holdelse af Erkebisp Jakob Ærlandsen udi Veile Aar 1256, hvis Konstitution imod Kong Kristoffer den Første, begyndende af de Ord: Cum Ecclesia Daciana &c., forvoldte saa store Ulykker i Riget.

Byen har 3 Porte, nemlig Sønderport, Nørreport og Vesterport. Af Broer nævnes Sønderbroe, over Aaen ved Sønderport; Nørrebroe, over Mølleaaen; Midtbroe, over Aaen, som løber igiennem Byen; Gieddebroe; Stokbroe eller Tyrrildherresbroe.

Byen har faaet smukke Bygninger efter den sidste Ildebrand Aar 1739. Kirken, St. Nikolai kaldet, er meget gammel, bygt i Kong Harald Blaatands Tid, indvendig prydet med mange Epitaphier.

Byens Hospitaler stiftet af Kong Kristian den Tredie Aar 1558, og dertil er henlagt en Deel Landsbyekirkers Kongetiender: Hospitalets Bygning er nye opbygt af Grundmuur til 20 Lemmer og Hospitalets Forstander; og Hospitalskirken blev indviet af Stiftets da værende Biskop, Dr. Jørgen Karstens Blok. Hospitalets Præst er den residerende Kapellan i Veile, som ogsaa er tillige Sognepræst til Vindingsogn i Holmansherred.

Byens Raadhuus er det gamle Sortebrødrekloster, skienket dertil af Kong Friderik den Første Aar 1531, efterat det gamle Raadhuus var afbrændt. Det er en stærk gammeldags

Bygning af Grundmuur, halvanden Alen tyk, to Etager høit, ziret med et høit Taarn, som ogsaa er en Levning af Klosterkirken.

Byens Magistrat er en Byefoged, som ogsaa er Herredsfoged i Nørvangs- og Tyrriidherreder; Byetinget og Herredstinget holdes paa Raadstuen. Byens Torv er det gamle Sortebrødreklosters, Kirkegaard, hvilket kiendes endnu af de der fundne Dødningsbeene, som opkastes, naar man graver der. Paa Torvet er Brønden eller Byens Kilde.

Igiennem denne Bye falder daglig en stærk Passage til hele Jylland, hvorudover her maae holdes et stort Vognmandslaug. Byen ligger meget fordeelagtig til Kiøbmandshandel, formedelst den store Veilefiord, som gaaer ind fra Beltet over tre Mile til Byen, og er saa dyb, at den kan tage de største dybstikkende Skibe indtil paa halvanden Fierdingvei nær Byen, hvor Skibene maae ankre, og ved Baade eller Pramme udlosse og indtage Ladning; thi næmere op til Byen kan de ei flyde, fordi Fiorden idelig tilstoppes af indskyllende Sand fra Havet. Byens Fartøier ligge i Vinterhavn ved Tirsbek, en halv Miil fra Byen.

Kiøbmændenes Handel er meest paa Norge med Korn- og Fedevahre. Byen er et let og got Levested, hvortil hielper det rige Fiskerie i Veilefiord og Aaerne, da her fanges Lax, store Ørreder, Torsk, Sild, Flyndre, Makrel, Giedder, Aborrer, Kræbs, Krabber, Reger, etc..

Veilemølle har to Qværne, har 21 Tdr. 2 Skpr. Hartkorn Mølleskyld, og 2 Tdr. 1 Skp. Skyld for Fiskerie og Ørredfangst; Mølleaaen har sit Udspring af Faarupsøe. Ved Veile samles 4 Aaer eller Strømme, som med en stærk Fart flyde ud i Fiorden. Ved Byen har fordem været to befæstede Steder, nemlig Rosborg, paa en liden Banke, beliggende ved Aaen, som kommer fra Haraldskier, anlagt til at forsvare Opgangen i Aaen; og Borgevold, ved Fiordens Indløb, der hvor Aaen løber ud i Fiorden, anlagt som en liden Skandse, til at forsvare Indgangen ved Fiorden. Man seer tydelig Rudera af begge disse to anlagte Skandser endnu.

I gammel Tid har her været en Ladegaard, kaldet Veileladegaard, som blev Aar 1713 udlagt til Rytterkobler; men ved Auktion Aar 1765 over det kongelige Ryttergods blev den bortsolgt til partikulair Eiendom, og er nu paa sammes Grund opbyggt en Gaard, kaldet Pedersholm, hvortil er af Eieren kjøbt og henlagt det meste Bøndergods i Vilstrupbye i Skibetsogn; paa samme Gaard holdes nu Fødestude.

Posten ankommer til Veile fra Kiøbenhavn og Hamborg hver Mandags og Torsdags Aften, og afgaaer hver Onsdags og Løverdags Morgen. Den imellem

Hadersleb og Aalborg anlagte agende Post passerer ogsaa igiennem Veil baade hen og tilbage.

Torvedag holdes i Byen hver Onsdag; og Marked holdes den 22. April med Heste og Qvæg i to Dage, samt den 2. Maj; den 12. Junii med Kramvahre i to Dage; den 26. September med Heste og Qvæg i to Dage; den 30. Oktober med Kram og andre Vahre i to Dage.

2) **Hornstrupsgn** er Annex til Veilekiøbstæds Sognekirke. Til Sognet hører: Hornstrupbye; Kirkebye; Storelysholt; Lillelysholt; Harboehuus; Grundet, en skøn og betydelig Herregaard, hvor der holdes baade Staldstude og Foerstude; Gaarden har sit eget Birk, og Birketinget holdes om Onsdagen paa Gaarden. Dens frie Hovedgaardstaxt er 87 Tdr. 2 Fkr., Skovskyld 7 Skpr. 1 Alb., Bøndergods 200 Tdr. 4 Skpr. 2 Fkr., Skovskyld 1 Td. 2 Fkr. 1 Alb., Mølleskyld 11 Tdr. 5 Skpr. 2 Fkr., Tiender 60 Tdr.

3) **Brandesogn**, hvis Kirke er overmaade smuk, udvendig prydet med et firkantet Spiir paa Taarnet, og indvendig med et got Orgelværk. Dette Sogn er meget vidtløftigt, beliggende paa Heeden, og igiennem Sognet løber fire Aær. Til Sognet hører: Brandebye; Brandlundbye; Brandholm, en ufrie og ukomplet Herregaard, men har tilforn været frie og komplet; her er et got Teiglbrænderie. Man fortæller, at her i ældgamle Tider har boet en Syssekonge, ved Navn Vrol, som skal være begravet i Vrolhøy uden for Gaarden; Borupbye; Fløebye; Døslingbye; Grarupbye; Riisbergbye; Skierlundbye; Urebye. Eenlige Gaarde, nemlig: Skierris; Storelangkier; Hyvild; Drantum; Torp; Storesandfeld; Harild; Blesberg; Useltoft; Arvad; Arvadmølle; Lundfald; Nørreaskier; Sønderaskier. Eeneste Boele: Lillelangkier; Algelund; Broegaard; Kragtig; Sandfeldbjerg; Lillesandfeld.

4) **Hveiselsgn** bestaaer af Hveiselbye; Bierlevbye; Favsingbye; Ildvadbye; Sandvadbye; Knude, et eenligt Sted; Tremhuse, et eenligt Sted; Mindstrup, en Herregaard, som nu tilligemed Skovgaard er Aar 1764 henlagt under Stamhuset Matteredup. Paa Gaarden holdes Fødestude; her haves smuk Skov og god Tørveskier; dens frie Hovedgaardstaxt er 17 Tdr. 7 Skpr. 3 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 2 Skpr. 3 Alb., Mølleskyld 1 Td. 2 Fkr., Bøndergods liggende i 3 Amter 222 Tdr. 1 Skp. 3 Fkr. 2 Alb.,

Skovskylld 7 Skpr. 2 Fkr. 2 Alb. Mindstrupmølle var en liden Græsmølle; men er nu nedbrudt.

5) **Gifskudsogn** er Annex til Hveiselkirke, og bestaaer af Gifskudbye; noget fra Byen ligger Kirken; Gifskudlundbye; Riisbye; Leeragerbye; Haresøbye; Birkebek, et eenligt Sted; Østerhoved, et eenligt Sted.

6) **Ringivesogn** bestaaer af Ringive eller Ringyveby, hvor Præstegaarden ligger, og i dens Toft strax ved Kirken ligger en Høy, kaldet Ringhøy eller paa jydsk Ringhyv, hvor en Syssekonge ved Navn Ring ligger begravet; og i en anden Høi, kaldet Dronningens Høy, ligger hans Dronning begravet. Hedebye; Ulkindebye; Billund; Nørrelanglundbye; Langlundmølle; Sønderlanglund; Gammelbye; Ulebye; Lillekarlskov; Storekarlskov; Trøgelborg; Eegsgaard; Høgelund; Ælkier; Baastlund.

7) **Gadbergsogn** er det ene Annex til Ringivekirke, men ligger i Tyrildherred, hvor det findes anført ved No. 9.

8) **Lindballesogn** er det andet Annex til Ringivekirke, men ligger i Tyrildherred, hvor det findes anført ved No. 10.

9) **Ommesogn** bestaaer meest af eenlige Steder, som ligge adspredte her og der i den vilde Heede. Dertil hører: Kirkebye; Østerbye; Møeborg; Brande eller Lillebrandbye; Hiortlund; Filskovbye; Hallendebekbye; Omvraae; Bøvelbye; Hvelplund; Skovsendebye. Der skal i forrige Tider have været en stærk Skov imellem Filskov og Skovsende paa halvanden Miils Længde, men nu slet ingen. Baggisgaard; Simmelshuus, Stakrog; Julingsholm, en frie men ukomplet Herregaard, beliggende i Hedeegnen; dens frie Hovedgaardstaxt er 15 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb., Mølleskyld 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr. Paa denne Gaard holdes Fødestude.

10) **Hounesogn** er Annex til Ommekirke, men ligger i Nørreherred, hvor det findes anført ved No. 8, Pag. 525 i Lundenæsamt.

11) **Tyregodsogn**, hvis Kirke siges at være bygt af Dronning Tyre Dannebod, som var Kong Gorms Dronning. Til Sognet hører: Tyregodbye; Tyregodlundbye; Hastrup, en Herregaard, beliggende paa et rundt Bierg, kaldet, Rugbjerg, i Hedeegnen, og har vidtløftig Eiendom; men har en behagelig

Situation, formedelst hosliggende store Søe, Hastrupsøe kaldet, saa og Enge, Egeskov og den tæt forbiløbende Aae, hvorved er en god Aalefangst. Til Gaarden ere fem ferske Søer, got Fiskerie af Brasen og Giedder, samt skiøn Jagt af Harer, Urhøns og Fuglevildt. Gaarden har sin egen Birkeret; her holdes Fødestude; dens frie Hovedgaardstaxt er 72 Tdr. 1 Skp. 1 Fkr., Skovskyld 1 Skp. 1 Fkr. 2 Alb., Mølleskyld 9 Tdr. 4 Skpr. 2 Fkr., Bøndergods 282 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr. 2 1/2 Alb., Tiender 61 Tdr. Seirupbye; Dørkenbye; Lønaabye; Hindskovbye; Hanskovbye eller Kikborg. Eenlige Steder ere disse: Ænkelund; Lillemosegaard; Svinbek; Hesselberg; Ægogaard; Kiergaard; Vesterdam; Tofteløs; Østerdam eller Kokborghuse; Aagaard; Poderhuset; Hastrupmølle; Pomphole; Fuglsang; Aalebek; Odderbek.

12) **Vestersogn** er Annex til Tyregodkirke. Dertil hører: Vesterlundbye; Lindetbye; Rørbek, en Herregaard, men ufrie og ukomplet, da der tilforn har været mere Gods og Herlighed til den end som nu, fordi Eierne har solgt det derfra. Gaarden ligger ved en liden Skov, men har før ligget ved en fersk Søe, Rørbeksøe kaldet, under en Bakke; dens Hovedgaardstaxt er 13 Tdr. 2 Skpr. 3 Fkr. 1 Alb., Skovskyld 1 Tb. 4 Skpr. 3 Fkr., Mølleskyld 9 Tdr. 4 Skpr. 2 Fkr., Bøndergods 31 Tdr. 6 Skpr., Skovskyld 3 Fkr., Tiender 5 Tdr. 6 Skpr. 2 Fkr. Vestermølle. Eenlige Steder disse: Riisager; Skovsbøl; Lillelindet eller Katballe. Vesterkirke ligger for sig selv paa aaben Mark, og skal være bygt af den Kiempe Veste, hvis Grav, syv Alen lang, vises endnu paa Kirkegaarden.

13) **Nyekirkesogn**, hvis anseelige Kirke ligger høit, og har et høit Taarn. Dertil hører: Skovgaard, en Herregaard, som holder Staldstude; Gaarden har god Skov, Tørveskier, Jagt, og Fiskerie af Søer og Damme. Ved Gaarden ligger Skovgaardsaae, som gjør Skilsmisse imellem Riberstift og Aarhusstift; udi samme Aae fanges skiønne Aal, Foreller og Krebs. Denne Gaards Eiere søge Tørningkirke, som ligger ved bemeldte Skovgaardsaae, men i Vradshered i Aarhusstift. Denne Herregaards frie Hovedgaardstaxt er 64 Tdr. 7 Skpr., Skovskyld 4 Skpr. 1 Fkr., Mølleskyld 12 Tdr. 6 Skpr., Bøndergods 231 Tdr. 4 Skpr. 2 Fkr. Alsted, en Herregaard, hvor der holdes Staldstude og andre Foerstude; dens frie Hovedgaardstaxt er 21 Tdr.

2 Skpr. 1 Fkr., Skovskyld 2 Tdr. 5 Skpr. 1 Fkr., Mølleskyld 5 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr., Bøndergods 213 Tdr. 7 Skpr. 3 Fkr. 3/4 Alb., Skovskyld 1 Skp. 3 Fkr., Tiender 21 Tdr. Sønderkollemorten; Nørkollemorten; Vongebye; Hafstrupbye; Ørnholtbye; Damgaardbye; Tinnethbye; Oxenbiergbye; Møllegaard. Uden for Kirkegaarden er en dyb Kilde i en Banke, kaldet St. Pederskilde; længere borte imellem to Dale findes en anden Kilde, kaldet Helgeneskilde, som forsyner baade Eistrupaae og Rørbekaae med overflødig Vand. Deromkring ere høje Bakker.

14) **Gifve-** eller **Gyvelsogn** er Annex til Nyekirkesogn. Dertil hører: Gifvebye; Sillehovedbye; Farrebye; Farremølle; Beksgaardbye; Ullerupbye; Bylundbye; Hedegaardbye; Nederdonnerupbye; Donneruplund, en Herregaard, som tilforn har havt sit fulde Hartkorn og været komplet, indtil Aar 1764, da Bøndergodset af sin da værende Eier blev solgt og skilt derfra. Denne Gaard ligger i Heeden, men har en indkastet og nye opelsket Skov, hvilket er overmaade rart i denne Egn. Før Reformationen laae denne Gaard og Gods til de katholske Bisper i Ribe, men efter Reformationstiden blev den sekulariseret og hiemfaldt til Kongen og Kronen; kort derefter kom den ved Magestifte i Partikulaire Eie. Den Aae, Lønaae kaldet, som gaaer i adskillige Bugter, har sit Udspring strax ved Gaarden. Dens frie Hovedgaardstaxt er 11 Tdr. 1 Skp. 1 Fkr., Skovskyld 2 Skpr. 3 Fkr. 1 Alb., Bøndergods 31 Tdr. 7 Skpr. 2 Fkr. 2 3/4 Alb. Sønderhoe eller Sønderhoved, en ukomplet Herregaard, liggende paa Heeden; dens frie Hovedgaards Taxt er 17 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb., Skovskyld 2 Skpr. 2 Alb., Tiender 13 Tdr. Breinhoved; Øgelund; Tromborg; Skierhoved; Nygaard; Mosegaard; Gyskovgaard; Fruerlund; Storehessellund; Voselundgaard; Ulkiermølle.

15) **Uldumsogn** bestaaer af Uldumbye og Hesselballebye.

16) **Langskovsogn** er Annex til Uldumkirke, og bestaaer af: Langskovbye; Holgaard, en Herregaard, som holder Staldstude; dens frie Hovedgaardstaxt er 32 Tdr. 3 Skpr. 3 Fkr. 1 Alb., Skovskyld 2 Skpr. 3 Fkr. 1 Alb., Mølleskyld 1 Td. 4 Skpr. 3 Fkr., Bøndergods 209 Tdr. 6 Skpr. 2 Alb., Skovskyld 3 Skpr., Tiender 30 Tdr. Oldholmbye; Nyeborgbye; Overhauge.

17) **Østersnedesogn**, hvis Kirke er en stor og anseelig Bygning, af 64 Alens Længde, bestaaer af Østersnedebye; Agersbøl, en Herregaard, beliggende i en smuk og frugtbar Egn, har gode Skove af Eeg og Bøg, og holder Staldstude. Dens frie Hovedgaardstaxt er 43 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb., Skovskyld 4 Skpr. 1 Fkr., Bøndergods 177 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr. 2 $\frac{3}{5}$ Alb., Mølleskyld 1 Td. 4 Skpr. 3 Fkr.; desuden følgende Hartkorn beliggende i Stiernholms Amt, nemlig Bøndergods 54 Tdr. 3 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 3 Skpr. 2 Fkr. Ved Østersnede menes Kong Snio at vare begravet i en stor Høy.

18) **Greissogn** bestaaer af Greisbye; Holtumbye; Høigaard, en Herregaard med Skov, Jagt og Fiskedamme; her holdes Fødestude; dens frie Hovedgaardstaxt er 18 Tdr. 5 Skpr. 2 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 2 Tdr. 1 Skp., Bøndergods 200 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr., Skovskyld 6 Skpr. 1 Fkr. 2 Alb.

19) **Sindbiergsogn** er Annexet til Greiskirke. Dertil hører Laage, en Herregaard med god Skov af Eeg og Bøg; her holdes Stald- og Fødestude; dens frie Hovedgaardstaxt er 26 Tdr. 7 Skpr. 1 Alb., Skovskyld 2 Skpr. 2 Alb., Mølleskyld 4 Skpr. 1 Fkr., Bøndergods 230, Tdr. 5 Skpr. $\frac{1}{2}$ Alb., Skovskyld 1 Skp. 1 Alb., Tiender 49 Tdr. 4 Skpr. Lindvedbye; Lundbye; Ulkierbye; Ørumbye.

20) **Vindelevsogn** er Annex til Kollerupkirke i Tyrildherred. Dertil hører: Vindelevbye; Fløistrupbye.

V. Tyrildherred.

Tyrild- eller Tørrildherred grændser mod Norden til Nørvangsherred; mod Sønden til Andstherred; mod Østen til Jerlev- og Nørvangsherred; mod Vesten til Slaugsherred. Det indbefatter ti Landsbyesognekirker, hvilke ere: 1) Skibbetsogn; 2) Brestensogn; 3) Nørupsogn; 4) Randbølsogn; 5) Jellingsogn; 6) Hoversogn; 7) Kollerupsogn; 8) Vindelevsogn; 9) Gadbergsogn; 10) Lindballesogn.

Vi merke nu hvert Kirkesogn i Særdeleshed.

1) **Skibbetsogn**, hvis Kirke ligger ved Skiellet imellem Jerlev- og Tyrildherreder hos den store Aae, som her kaldes Skibetaae, og løber ned i Veilefiord. Paa det Sted, hvor Kirken er bygt, har i ældgamle Tider været en Skibshavn

og Seilads; hvorudover baade Sognet og Kirken har faaet det Navn Skibet. Ikke langt fra Kirken ligger Haraldskier, en Herregaard, som skal være bygt af Kong Harald Blaataand, som sædvanlig opholdt sig i denne Egn; Gaarden ligger midt i Engen ved Skibetaae, hvor der er indrettet et Ørredspring, saa og fælles Fiskerie i Faarupsøe; paa Gaarden holdes Staldstude; dens frie Hovedgaardstaxt er 35 Tdr. 3 Fkr., Mølleskyld 3 Tdr. 7 Skpr. 3 Fkr. 2 Alb., Bøndergods 201 Tdr. 3 Skpr. 3 Fkr. 1 2/3 Alb., Skovskyld 4 Tdr. 3 Fkr., Tiender 18 Tdr. 4 Skpr.; ved Gaarden er anlagt og nye opbygt Aar 1757 en Kobber-, Høelee-, Gevæhr- og Sømfabrik; ligeledes er ved Gaarden en Kornmølle, kaldet Qvakmølle; over bemeldte Skibetaae er slaget en Broe Aar 1585 i Kong Friderik den Andens Tid, for at have en Gienvei imellem de to kongelige Slotte, Koldinghuus og Skanderborgslot. Ruebye; Jennumbye, hvor Veien falder meget besværlig for Reisende, formedelst de utallige store og smaa Stene, hvormed Jorden overalt baade i og uden Byen er ligesom besaaet, Slede- eller Sleelbye; Vilstrupbye, hvis Bønder har Ørredfiskerie i Skibetaae; thi Byen ligger sønden Aaen paa Jerlevherreds Grund. Trædballehuus; Lykkeshuus; Stokholmshuus; Frydensborghuus; Østengaard; Overknaberup; Melleknaberup; Kiølholt; Nederknaberup. Disse fem Gaarde kaldes Underbjergsgaarde, fordi de ligger under store og høie Banker; thi i Skoven og paa Marken ere overalt Banker, Bierge, Moradser og Kildevæld. Præstegaarden har tilforn ligger tæt hos Kirken ved Herregaarden Haraldskier, og der havt fine Marker og Skov for sig selv, som endnu kaldes Præstkiær og Præstskov, men bruges nu til Herregaarden; hvorimod Aar 1649 en anden Præstegaard blev udlagt. Vilstrupbye, hvor Præsten nu boer.

2) **Brestensogn**; hvortil hører: Kioldkier, en Herregaard, beliggende ved Skoven; dens frie Hovedgaardstaxt er 12 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr., Skovskyld 1 Td. 1 Skp. 1 Fkr., Mølleskyld 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr., Bøndergods 206 Tdr. 4 Skpr. 1 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 1 Td. 1 Fkr. 1 Alb. Kioldkiærmølle; Kierbøllingbye; Bredstenlundbye; Refningbye; Ballebye, hvor Præstegaarden ligger; Tørskindbye; Abelgaard, et Skovhuus; Ollerupbye; Lildfrostbye; Siøskovbye; Steensgaard; Vingstedmølle; Bredstened; Søegaard, har tilforn været en Bye, men nu er paa Byens Mark anlagt en Ladegaard, og indrettet til et Hollænderie. Endnu ligge her ogsaa til Sognet

nogle enkelte Huse. Paa Sognets Marker ligge adskillige hedenske Gravhøye og Offersteder. (Om Bredstenkirke og Ballepræstegaard læs danske Magazin Tom. 4, Pag. 333.)

3) **Nørupsohn**, hvis Kirke ligger høit, og er den smukkeste Landsbyekirke, prydet udvendig med et ziirligt Spiir paa Taarnet, og indvendig med et Orgelværk. (Kirkens Beskrivelse læses i danske Magazin Tom. 4, Pag. 328.) Til Sognet hører: Nørupbye; Ængelsholm, en anseelig smuk Herregaard med en prægtig Hauge, hvorved ligger en stor fersk Søe, kaldet Ængelsholmsøe; paa Gaarden holdes Staldstude; Aar 1732 er her uden for Gaarden anlagt et skiønt Teglblænderie; paa Marken her omkring findes en Deel fornemme Høvdingers Gravhøie, og omtrent en halv Miil fra Gaarden ligger en Dal, kaldes Kongsdalen, hvor et stort Feltslag i ældgamle Tider skal være holdet; denne Herregaards frie Hovedgaardstaxt er 59 Tdr. 4 Skpr. 2 Alb., Skovskyld 7 Skpr. 2 Fkr. 1 Alb., Mølleskyld 8 Tdr. 4 Skpr., Bøndergods 339 Tdr. 5 Skpr., Skovskyld 6 Tdr. 5 Skpr. 2 Fkr. 1/2 Alb., Tiender 189 Tdr., 4 Skpr. Limebye; Limskovbye; Siødooverbye; Gammelbye; Tyrild; Trollerup; Sillehuus; Førstballe; Mørupbye; Giødninggaard; Giødningmølle; Søegaard; Kaaberbøl.

4) **Randbølsogn** er Annex til Nørupkirke. Man meener, at Sognet og Byen har sit Navn af Kong Rans Grav, som er en stor Høy paa Kirkegaarden. Til Sognet hører: Randbølbye, som ligger paa Landeveien fra Ribe til Veile; vesten for denne Bye begynder den store Heede, som kaldes Randbølheede, og er over fire Mile lang; paa denne lange Randbølheede groer lutter Lyng af en voxen Karls Høide. Vandelbye; Storealmstok; Bindballebye; Daldover; Papirsmøllen, som hører til Ængelsholms Eier, og derfor kaldes Ængelsholms Papirsmølle, bygt og indrettet Aar 1733; Rybergbye ligger i Heeden, er Aar 1762 opbygt til Kolonister, og kaldes nu Friderikshaab; her boe 18 Kolonister med deres Hustruer og Børn, hvilke have opbrudt Heedejorder, og deri med stor Fordeel faaet Tartøfler, Boghvede, Rug, Byg og Havre.

5) **Jellingsogn**, som er bekiendt af de to kongelige Begravelseshøye ved Kirken, bestaaer af Jellingbye, i hvilken har i forðum Tid været en kongelig Gaard,

hvor Kong Vermund har boet, og hvor Kong Gorm og hans Dronning Tyre Dannebod har undertiden opholdt sig, og derfor har udvalgt sig deres Hvilested i to Høye, hvilke ere to betydelige Antiquiteter i Historien, og kaldes Jellingehøye og Jellingestene. Disse to kongelige Gravhøye har Kong Harald Blaatand ladet oprette til sine Forældres Admindelse.

Jellingekirke staaer midt imellem begge disse Høye, af hvilke Dronningens Høy ligger norden for Kirken, men Kongens Høy ligger sønden for samme. Oven i Dronningens Høy er en stor og dyb Kilde, omsat med Kampesteen, hvoraf Bønderne hente deres Vand. (Om denne Brønd kan læses oekonomisk Magazin Tom. 5, Pag. 201.) Paa Kirkegaarden, for Indgangen til Kirken, staae opreiste to Stene med Runeskrift, som vise, at Kong Gorm og Dronning Tyre Dannebod ligge begravne i disse to Høye.

Sønden for Jellingbye er et Kildevæld, som har Afløb ved en Aae til Veile. Til dette Sogn hører: Faarup eller Faarupgaard, en Herregaard, liggende ved den fiskerige Faarupsø; dens frie Hovedgaardstaxt er 22 Tdr. 1 Skp. 3 Fkr., Skovskyld 3 Skpr. 2 Alb., Mølleskyld 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr., Bøndergods 29 Tdr. 1 Skp. 3 Fkr. Hornstrup; Sivelbye; Hoxballebye; Tosbyehauge; Høirupbye; Skovbøllingbye; Ruballebye; Kidie.

Ved Præstegaarden i Jellingbye har Kongerne fra ældre Tider af altid haft et Huus af to Etager tilligemed en Stald til 16 Heste, hvor Kongerne kunde logere, naar deres Vei faldt her igiennem; men dette Huus afbrændte tilligemed Præstegaarden og Kirken Aar 1673; dog blev Kirken meget smuk opbyggt igjen ved Kong Kristian den Femtes og hans Ministres Gavmildhed ved deres Reise her forbi, hvorom den latinske Inskription over Kirkedøren vidner.

6) **Hoversogn** er Annex til Jellingkirke. Dertil hører: Hoverbye; Leerbek, en Herregaard med overflødig Skov af Eeg og Bøg, hvortil er god Jagt, Fiskerie og Ørredfangst; der er og indrettet et Teiglbrænderie; dens frie Hovedgaardstaxt er 45 Tdr. 2 Skpr. 1 Fkr., Skovskyld 4 Tdr. 7 Skpr. 2 Fkr. 2 Alb., Mølleskyld 4 Tdr. 2 Skpr., Bøndergods 216 Tdr. 1 Skp. 1 Fkr. 2 Alb., Tiender 19 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr. Ruballegaard, en Herregaard, men ukomplet og uden Bøndergods; thi baade Hoverkirke og tilhørende Bøndergods er ved Auktion Aar 1750 bortsolgt fra Gaarden; dens frie Hovedgaardstaxt er 16 Tdr. 4 Skpr. 2 Fkr., Skovskyld 1 Td. 4 Skpr. 3 Fkr. Høgsholtbye; Urebye; Takiærhuus, nu Sophienlund; Holmsmølle.

7) **Kollerupsogn** bestaaer af Kollerupbye; Skovgaard, en Herregaard, som vel er frie, men nu ukomplet; den er nu, tilligemed den Herregaard Mindstrup i Hveiselsohn, lagt Aar 1764 under Stamhuset Mattered; dens Hovedgaardstaxt er 18 Tdr. 2 Skpr. 1 Fkr., Skovskyld 3 Skpr. 2 Alb., Bøndergods 118 Tdr. 1 Skp. 1 1/2 Alb., Skovskyld 5 Skpr. 2 Alb., Tiender 9 Tdr. 4 Skpr. Brandtbiereg, en Herregaard, som ogsaa er frie, men dog ukomplet, hvortil er skiøn Opelskning af ung Skov; paa Hovedgaardsmarken er bygt et Sted, kaldet Munkholm; dens frie Hovedgaardstaxt er 17 Tdr. 5 Skpr. 2 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 1 Td. 1 Skp. 2 Fkr. 1 Alb., Bøndergods 56 Tdr. 1 Skp. 1 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 2 Fkr., Tiender 12 Tdr. 2 Skpr. Hygombye; Lirebye; dernæst fire Huse, som kaldes Munkholm, Stoltenberg, Fuglesang og Rolighed.

8) **Vindelevsogn** er Annex til Kollerupkirke, og hører til Nørvangsherred, hvor det findes anført ved No. 20.

9) **Gadbergsogn** er det ene Annex til Ringgivekirke i Nørvangsherred. Dertil hører: Gadbergbye; Refstrup, en Herregaard med god Skov, Jagt og Fiskerie; dens frie Hovedgaardstaxt er 22 Tdr. 1 Skp., Skovskyld 1 Skp. 3 Fkr., Bøndergods 201 Tdr. 4 Skpr. 1 1/2 Alb., Skovskyld 1 Skp. 1 Fkr. 2 4/4 Alb., Tiender 18 Tdr. 4 Skpr. Tofthøibye; Smidstrupbye; Klausholm; Rotstrup; Tøihøi; Taarsbye. Dette Sogn har sit Navn af et Bierg, som ligger paa Gaden ved Kirken, og er saa høit, at man kan der staae og tælle 24 Kirker.

10) **Lindballesogn** er det andet Annex til Ringgivekirke i Nørvangsherred. Dertil hører: Lindballebye; Nørskovbye; Giødsbøl; Aasbye; Amlund; Bennisbøl; Nebvadboel; Brendgaard. Udi dette Sogn ligger en stor Skov.

VI. Jerlevherred.

Jerlevherred grændser mod Norden til Veilefiord, som skiller det fra Nørvangsherred; mod Søndn til Bruskerred; mod Østen til Holmansherred; mod Vesten til Tørrild- og Andstherreder. Dette Herred er samlet med Slaugsherred under eet fælles Provstie, skiønt de ligge langt fra hinanden. Udi Jerlev- eller Jerluvherred ligge fire Landsbyekirkesogne, hvilke ere: 1) Højensogn; 2) Jerlevsogn; 3) Ægtvedsogn; 4) Ødstedsogn. Vi merke nu hvert Sogn i Særdeleshed.

1) **Højensogn** bestaaer af Højenbye, som ligger meget høit, og er paa alle Sider omgivet med Bekke og Aær, hvilke samle sig i Nedeeaae, og løbe ud i den store Veilefiord. Byen har femten hele og sexten halve Gaarde, hvoraf de fleste har sit Navn for sig selv, saasom: Steenggaard; Bondegaard; Storgaard; Staigaard; Pinggaard; Galskiøt; Qvelkrog; Stubberupbye; Horstedbye; Hiortheberg, nu et eenligt Huus, men var fordem en Vandmølle. Højenkirke ligger ved to Bekke, over hvilke ere Broer; men siden samles disse Bekke med flere, og blive til en Aae.

2) **Jerlevsogn** er Annex til Højenkirke, og bestaaer af Jerlevbye; Meisingbye; Oxviggaard; Tved, et eenligt Sted.

3) **Ægtvedsogn** er en god Miil i Længden, og Byerne ligge vidt adspredte i Heede og skarp Egn; dog findes Skov ved nogle af Byerne. Landeveien fra Ribe til Veile gaaer igiennem den Bye Ægtved, hvori ligger Korbenhøy, som skal være den Høvding Korbens Begravelseshøy; derved er en liden Dam, kaldet Korbenhøel. Bøllingbye; uden for samme sees Rudera af et Slot, kaldet Mastigsgaard, hvorom har været Grave og Volde, og skal have været en af den bekiendte Marsk Stigs Herregaaarde. Fugelsanghuse; Heimdrupgaard; Ballisgaard; Vorkbye; Riisgaard; Refsgaardbye, hvor der er en Mose, kaldet Refsgaardmose, hvori opgraves hele Stykker Fyrretræer, saa at man deraf kan see, at her i fordem Tid har været stor Fyrreskov. Ovstrup, to Gaarde; Bøgvad, halvanden Gaard; Nyebiergmølle; Taagelundgaard; Spiarupgaard; Vollundgaard, hvor man seer Rudera af en Kirke, kaldet Karbergkirke; Liegaard; Norbek, tre Beboere; Amhedegaard; Tørstedbye. Udi dette Sogn ligger disse tre ferske Søer, nemlig: Skiærsøe, Heilskovsøe og Brudsøe, hvilken sidste kaldes saaledes, fordi en Brudeskare engang druknede i samme, da de om Vinteren vilde kiøre over den hiem til Bølling fra Kirken. Man fanger ogsaa her Foreller og Elbøtter i de mange Bekke, der findes her.

4) **Ødstedsogn** er Annexet til Ægtvedkirke, og bestaaer af Ødstedbye; Vesterbye; Høllundbye; Ammitsbøl, en Bye; Rougstedbye; Tudvedbye. Hver Bye har sin Skov af Bøg og Riiseeg. Ødstedkirke ligger en Miil fra Ægtvedhovedkirke; og er Sognevejen ond dertil igiennem Heede, Moser og Huller.

VII. Holmandsherred.

Holmandsherred grændser mod Norden til Veilefiord; mod Sønden til Bruskerred; mod Østen til Eldboherred; og mod Vesten til Jerlevherred. Dette Herred bestaaer af sex Landsbyekirkesogne, som ere: 1) Piestedkirkesogn; 2) Gaarslevsogn; 3) Vindingsogn; 4) Gaverslundsogn; 5) Smidstrupsgn; 6) Skierupsogn.

Vi merke nu hvert Sogn især.

1) **Piestedsgn** ligger midtvejs imellem Snoghøi og Veile; og menes dets rette Navn at være Bedested, som efter jydsk Udtale navnes Biedsted, fordi Byen ligger paa den alfare Vei, hvor Reisende har bedet med Heste og Vogn, og Præstegaarden har i fornum Tid været en Herberggeergaard. Til Sognet hører: Piedstedbye; Gammelлыкke, et eenligt Sted; Gammelbyemølle. I Marken sees et hedensk Offersted, nemlig en meget stor Steen, oplagt oven paa tre andre store Stene, og omsat med to Rader mindre Kampestene.

2) **Gaarslevsogn** er Annexet til Piestedkirke. Dertil hører: Gaarslevbye; Mørkholbye; Ransbye; Nebbegaard, en frie, men ukomplet Herregaard, beliggende paa et fornøieligt Sted imellem Ransfiord eller Lillestrand, og en smuk Skov; dens Eier betaler aarlig 10 Daler til Sognepræsten for hans Tiende efter en Høiesterets Dom. Paa Gaardens Grund ligger en Mølle og nogle Huse; dens frie Hovedgaardstaxt er 24 Tdr. 4 Skpr. 3 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 1 Fkr. 1 Alb., Mølleskyld 1 Td. 4 Skpr. 3 Fkr., Bøndergods 39 Tdr. 1 Fkr. 2 Alb., Skovskyld 3 Fkr., Tiender 30 Tdr. 4 Skpr.

3) **Vindingsogn**, hvortil den residerende Kapellan i Veilekiøbstæd altid er Sognepræst, bestaaer af Vindingbye.

4) **Gaverslundsogn** bestaaer af Gaverslund eller Gaverslundbye; uden for Byen ligger en Høy, belagt med store Stene, kaldet Gavlsgrav, hvori den Høvding eller Næssekonger Gavl ligger begravet, hvorefter Byen og Sognet har Navnet. Andkierbye; Sellerupbye, hvor fornum har ligget en adelig Gaard, som nu er en Bondegaard, og kaldes Selleruphovgaard; Sellerupmølle; Breiningbye; Børkopbye; Børkopmølle; Brønstedbye.

5) **Smidstrupsgn** bestaaer af Smidstrupbye; Storevellingbye: Lillevellingbye, hvor der ligger en Lystgaard, kaldet Vellinggaard, prægtig opbyggt;

Smidstrupmølle; Tyvkierbye, hvor nogle onde Veie falde; Hostrupbye; Ruushauge, en eenlig Gaard. Disse tre sidste ligge i Bruskherred.

6) **Skierupsogn** er Annexet tit Smidstrupkirke. Dertil hører: Skiærupbye, hvor der i fordum Tid har været et kongeligt Jagthuus, en Jagtstald og en Barfred eller Asylum. Sammesteds holdte der altid før Souverainiteten fire Bøndervogne, som kaldtes Holdsvogne, hvilke skulde køre i kongelige Ærinder og i Ægt med Adelen, naar deres Vei faldt der forbi; men baade Kongens Jagtstald og Barfreden, blev i Krigstiden Aar 1627 af Polakkerne opbrændt. Paa Skiærupmark er en Kilde, kaldet Tyreskleve, fra hvilken Dronning Tyre Dannebod, naar hun boede paa den Herregaard Tirsbek, lod hente sit Vand til Mad og Drikke. Svinholtbye; Brandtlund, et eenligt Sted af 6 Tdr. 2 Alb. Hartkorn, smukt opbyggt. Tilforn var her en Vandmølle, kaldet Lundemølle, som i fiendtlige Tider er ødelagt; og derunder ligger Skierupøstergaard, og 6 Huusmænd i Skierupbye.

VIII. Eldboherred.

Ældboherred udgiør den yderste Ende eller Odde af Jylland ude mod Østen; thi paa de tre Kanter, nemlig mod Norden, Østen og Sønden, er det omringet med Beltets Vande, og mod Vesten grændser det til Holmands- og Bruskherred, hvor den Aae Ranefjord giør Grændseskiellet. Dette Herred bestaaer af sex Kirkesogne, hvoriblant ere to i den Fæstning og Stad Fridericia, nemlig: 1) Trinitatissogn; og 2) Mikaelissogn. Dernæst fire Landbyekirkesogne, som ere 3) Bredstrupsogn; 4) Taulovsogn; 5) Veilbyssogn; 6) Ærritsøesogn.

Vi merke nu hvert Kirkesogn især.

1) **Trinitatiskirkesogn** i Staden Fridericia; hvortil hører, foruden Meenigheden i Staden, ogsaa udenbyes disse to Landsbyer, Stovstrup og Igum, saa og en Gaard, kaldet Kaabelgaarden. Til dette Sogn er et Annex paa Landet, nemlig Veilebyesogn.

2) **Mikaeliskirkesogn**, som er det tydske Sogn i Staden Fridericia. Til dette Sogn er et Annex paa Landet, nemlig Ærritsøesogn.

Fridericia er den største og meest regulair anlagte Stad og eneste Fæstning i Nørrejylland, beliggende ved den sydøstlige Kant af Jylland, paa en langt ud gaaende Odde eller Landpynt ved det lille Belt. Polihøide er her 55 Grader 37 Minuter Latitud., og 25 Grader 38 Minuter Longitud.

Denne nye Stad er anlagt af Kong Friderik den Tredie Aar 1652, og blev af Begyndelsen efter allerhøistbemeldte Konge, kaldet Frideriksodde; men fik siden, efter kongelig Befaling af 22. April Aar 1664, det Navn Fridericia. Den Odde af Landet, hvorpaa Staden er bygt, heedte i fordem Tid Bersodde, hvorudover de meget fede og store Aal, som her fanges, kaldes endnu Bersaal. Til denne Stads Anlæggelse blev Ullerupkirke nedbrudt, og Ullerupsogns tre Bondebyer, nemlig Ullerup, Hybye og Handerup, ligeledes nedbrudte, og Byemarkerne lagte til denne nye Stad og inddeelte i 164 lige Dele til Byggepladser.

Disse Bønder bleve de første Borgere i denne nye Stad, som fik sit første Kiøbstædsprivilegium Aar 1650 den 15. December, samt store Friheder. Aar 1652 blev Stadens Volde og første Fæstningsværker anlagte. Aar 1654 fik Staden sin første Sognepræst, som var Præsten ved den nedbrudte Ullerupkirke. Faa Aar efter Stadens Opbyggelse og Fæstningens Anlæggelse blev Staden i Krigens Tid Aar 1657 efter nogle Ugers Beleiring indtagen med Storm den 24. Oktober af de Svenske; men Aar 1659 blev Kastellet indtaget og tilbagevundet af de Danske.

Efter Krigens Ende og Souverainitæts Indførsel blev Fæstningsværkerne reparerede, og Aar 1661 den 9. Novbr. blev Staden gjort til en Stabelstad, med nye Privilegier og visse Aars Skatte-, Told- og Akcisefrihed. Aar 1665 blev Staden deelt i to Kirkesogne, nemlig den danske Menighed, som udgjør den østre Deel, og den tydske Menighed, som er den vestre Deel af Staden. Samme Aar fik Staden Landstings Ret. Kong Kristian den Femte gav Staden Aar 1682 frie Religions Øvelse for dem, som sig her ville nedsætte, samt jus Asyli for fallerende Kiøbmænd og udenrigs Manddrabere.

Stadens Befæstning, som Aar 1710 af Kong Friderik den Fierde er fuldført, bestaaer til Landsiden af 9 ordentlige Bastioner, men til Søkanten af 10 lavere Bolværker; af disse har Kastellet tre Bolværker til Søen og eet til Byen. Staden er en halv Miil i Omkreds inden for Volden paa Voldgangen, har 4 Porte, nemlig: 1) Prinzensport, hvorved er Hovedvagten: samme Port er af smuk Arkitektur, og ud til Marken staaer det jydske Vaaben; 2) Kongensport;

3) Vandporten fra Kastellet til Stranden, men bruges ikke; og 4) Strandporten. Stadens Gader ere snorlige, og 25 til 30 Alen brede, men ikke alle bebygte, da i den søndre Deel af Byen findes Ager og Eng.

Stadens Sognekirker ere:

- 1) den danske Kirke, kaldet **Trinitatiskirke**, opbyggt og indviet Aar 1690 den 22. Maj af Biskop Kristen Lodberg; den er indvendig smuk, men fattes et Kirketaarn; til denne Kirke hører to Landsbyer: Stoustrup og Igum, samt Kobbegaarden.
- 2) Den tydske Kirke, kaldet **St. Mikaeliskirke**, er baade en Sognekirke og en Garnisonskirke, hvori vechselviis til Høimesse og Aftensang prædiktes Tydsk og Dansk; den er opbyggt og indviet Aar 1668 den 1. Junii af Biskop Dr. Peder Kragelund i Ribe.

Til Nytte for de reformeerte Kolonister, som Aar 1719 kom fra det Brandenborgske og nedsatte sig her i Staden, opbygte en stor Deel Huse og anlagde Tobaksplantager tilligemed Urtehauger, er Aar 1735 opbyggt en net reformeert Kirke, tilligemed en smuk Provsteresidenz. Ligeledes have de Katholske fra Aar 1686 havt et Kirkekapel, som Aar 1767 er nyt og smukt opbyggt, tilligemed en Residenz for to Præster, som ere Jesuiter. Jøderne have ogsaa her en smuk Synagoge, opbyggt Aar 1752.

Staden har et got Hospital, hvis grundmurede Bygning er opført Aar 1749, og dets Fundats udstædt Aar 1750; dets Lemmer ere 24 i Tallet. Her er ogsaa en latinsk Skole, stiftet Aar 1646 af Kong Friderik den Tredie; men Skolebygningen anlagt Aar 1698 af Kong Kristian den Femte, og indviet af Biskop Dr. Anker Ankersen i Ribe. Skolen har en Rektor og tre Hørere.

Stadens Raadhuus er en smuk grundmuret og regelmæssig Bygning, opført Aar 1762; til Hovedindgangen gaaer en dobbelt Steentræppe op; over Døren staaer Stadens Vaaben. Fra Aar 1665 har Staden havt Overret, og dens Raadstuedomme indstevnes lige til Høiesteret. Magistraten bestaaer af en Præsident, en Borgemester, tre Raadmænd, en Byefoged, en Bye- og Raadstueskriver; hver Torsdag holdes Raadstueretten, og Byetinget holdes om Mandagen.

Staden ligger meget fordeelagtig til Handel; men da Staden ingen Havn har, saa har Kiøbmændene ingen Skibe, ei heller boe her nogen Skippere; men de som fare herfra og hertil ere fra Kiøbenhavn, Kolding og Middelfart. Aarlig passere her forbi omtrent 600 Skibe, som alle maae betale Strømtold; men som Rheden er alt for aaben og usikker, formedelst de stærke Strømme, maae de store Skibe kaste Anker under Fyhns Side ved Stribsbugt, og de mindre

ligge i Erritzøebugt. Stadens beste Næring er Agerdyrkning og Tobaksplantning af de Reformeerte; thi Staden har tilkøbt sig Aar 1765 paa, Auktionen over det kongelige Ryttergods de forhen værende Rytterkobler, saa at Staden eier nu den hele Odde fra Strand til Strand.

I Staden er et stort Sæbeværk eller Sæbesyderie; en skøn Oliemølle, til at slaae Rapsæd, bygt paa hollandsk Maade; en Tøimagerfabrik; en Klædefabrik. Udi Staden er tre Veirmøller til Meel, og fire Hestemøller til Malt og Gryn. Borgerne have daglig Mængde af Søefisk efter Aarets Tid, nemlig Torsk, Sild, Makrel, Flyndre, Hvillinger, Hornfisk; men i Særdeleshed falder her de fedeste og beste Aal, hvilket Aalfiskerie paa Stadens Fortog ved 12 Aaleruser bortfæstes af Magistraten; af Taulovsøe faaes Giedder, Aborrer og Brasen.

Lige over for Staden Fridericia ligger Strib, hvor Færgestedet er i Fyhn. Fra Fridericiafærgebroer over til Stribsfærgebroer regnes over Beltet 3129 Alen, eller en Fierdingvei og 129 Alen; denne Overfart fra Jylland til Fyhn holdes nok saa god, som den Overfart fra Snoghøy over til Middelfart. Men fra Fridericiaæbroer over til Middelfartsbroer 4330 Alen, eller en Fierdingvei og 1330 Alen; og fra Fridericia til Bogense er 9840 Alen, eller tre Fierdingvei og 840 Alen. Lige imod Fridericia, paa hiin Side Beltet paa Stribsodde i Fyhn, lod Kong Friderik den Tredie paa samme Tid, som Fridericiaæfæstning blev anlagt, ligeledes lægge Grund til en mindre Fæstning, kaldet Sophiæodde, efter Dronningens høie Navn, hvoraf vare opførte fem Bolværker, og paa Pynten en Skandse, men formedelst indfaldende urolige Krigstider standsedes dette Fæstningsarbeide, og blev ei siden videre fuldført.

Posten fra Kiøbenhavn og Holsteen ankommer her fra Kolding hver Mandag- og Torsdagften, og afgaaer hver Tirsdag- og Fredageftermiddag Klokken 5. Stadens ugentlige

Torvedag holdes hver Torsdag; og de aarlige Markeder holdes den 23. Januarii med Kramvahre og Heste; den 19. Martii og 26. Junii med Kram og andre Vahre; den 3. September ligesaa; den 24. Oktober med samme Vahre. En udførligere Efterretning kan læses i Vilses Fridericæbeskrivelse, trykt i Kiøbenhavn 1769.

3) **Veilbyesogn** er Annex til den danske Meenighed eller Trinitatissogn udi Fridericia. Til Sognet hører: Veilbye; Igeskovbye; Trellebye, med god Skov.

4) **Ærritssøesogn**, som i ældgamle Skiøder kaldes Æriksøe og Ærretsøe, er anlagt paa en stor Bugt ved Beltet, og er Annex til den tydske Kirke eller Mikaeliskirke i Fridericia, og dertil lagt Aar 1667, da det tilforn var et Annex til Taulovkirke. Til Sognet hører: Ærritssøebye; Snoghøy, et stort og bekiendt Færgested, hvorfra Overfarten skeer til Middelfart; ved Snoghøy er et Fiskerhuus, som endnu kaldes Slottet. Hønneborg- eller Hønneberggladegaard, er en tiendefrie Gaard, som tilforn har været en Ladegaard til et kongeligt Slot, kaldet Hønneborg, eller Hønneborgslot, som skal have staaet strax ved Snoghøy, hvoraf sees og kiendes endnu Rudera. Disse Marker vare udlagte og indrettede til Rytterkobler, men Aar 1765 bleve ved Auktion over Ryttergodset bortsolgte til privat Eiendom; dens frie Hartkorn er 13 Tdr. 4 Skpr. 1 Alb., Skovskyld 1 Skp. 1 Fkr. 2 Alb. Paa Ærritssøemark ligge tre hedenske Offersteder eller Høye, som kaldes Steneshøy, Ulvehøy og Rødsteen. Ærritssøebek har tilforn drevet. en Vandmølle, som nu er ødelagt.

5) **Bredstrupsogn** bestaaer af Bredstrupbye, hvor man endnu seer paa Marken Levninger af den svenske Leirs opkastede Skandser og Volde, da den stod her Aar 1658, medens Fæstningen Fridericia blev beleiret. I Dalen, vesten for. Bredstrup, staaer hos Stangebroe et meget stort hedensk Alter og Offersted. Kongstedbye, hvor en Kirke fordum har staaet, men blev i nysommeldte fiendtlige Tider ødelagt; Torpbye; Stallerupbye: Ølstedgaard, en meget smuk opbyggt Gaard, som er tiendefrie.

6) **Taulovsogn** bestaaer af Taulovnebelbye, paa hvis Mark ligger en stor Høy med tre Rader Stene omgiven, kaldet Stevnshøy, hvor Herredets Tingsted i fordum Tid er holdet. Skierbekbye; Studsdalbye; Gudsøebye; Børupbye; Taarupbye; Øderstedbye; Søeholm. I Sognet er den fiskerige Taulovsøe.

Kilde: Nicolay Jonge,

Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.

Kiøbenhavn 1777

Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store Helliggieststrædet No. 150

Side 566 -592.